

โครงการวิจัยเพื่อสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ขยายผลโครงการหลวงแม่สลอง

โครงการขยายผลโครงการหลวงแม่สลอง ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย มีหมู่บ้านเป้าหมาย 25 กลุ่มบ้าน 15 หมู่บ้าน ครอบคลุม 3 ตำบล 2 อำเภอ มีความแตกต่างกันทางด้านวัฒนธรรมประเพณี และพิธีกรรม ซึ่งมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ประกอบด้วย 8 ชนเผ่า ได้แก่ ไทยพื้นราบ จีนยูนนาน ไทยใหญ่ อาข่า เย้า ลีซอ ลัวะ และลาหู่ ลักษณะการประกอบอาชีพของชุมชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ตำบลแม่สลองนอก ประกอบอาชีพหลัก คือ ทำการเกษตรโดยการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์แบบวิถีเกษตรดั้งเดิม ร้อยละ 75 อาชีพรองลงมา คือ รับจ้างทั่วไปทั้งในและนอกพื้นที่ร้อยละ 20 และมีอาชีพเสริม คือ การค้าขายคิดเป็นร้อยละ 5 ตามลำดับ ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ซากาแฟอราบิก้า ข้าวไร่ พลับ พลัม (เชอร์รี่) สุกกร และไก่พื้นเมือง มีรายได้เฉลี่ย 30,000 – 50,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ฐานะความเป็นอยู่ส่วนใหญ่ค่อนข้างยากจน โดยพึงพิงธรรมชาติเป็นหลักในการดำเนินชีวิต โดยในปี พ.ศ. 2557 เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน การวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ และกำหนดโครงการวิจัยเพื่อสนับสนุนการพัฒนาใน 4 ประเด็น ได้แก่ (1) การทดสอบเทคโนโลยีโครงการหลวงในการผลิตพืชผัก (2) การทดสอบเทคโนโลยีการป้องกันกำจัดหนอนเจาะลำต้นกาแฟ (3) การคัดพันธุ์ข้าวโดยการปลูกข้าวต้นเดียวในระบบนํ้าน้อย และ (4) การสำรวจรวบรวมความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นในชุมชน ทั้งนี้ได้เริ่มมีการทดสอบในบางประเด็นไปบ้างแล้ว ดังนั้นในปี พ.ศ. 2558 จึงมุ่งเน้นการดำเนินงานต่อเนื่องภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่และเกษตรกรในพื้นที่ รวมถึงศึกษาโอกาสทางการตลาดของผลิตผลทางการเกษตรและองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่ขยายผลโครงการหลวงแม่สลอง

จากการดำเนินงาน ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2558 สรุปได้ดังนี้

1. การศึกษาโอกาสทางการตลาดทั้งภายในและภายนอกชุมชนของสินค้าเกษตรในพื้นที่ขยายผลโครงการหลวงแม่สลอง การวิจัยได้กำหนดชนิดสินค้าเกษตรเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มพืชผัก กลุ่มไม้ผลและไม้ยืนต้น กลุ่มกาแฟและเครื่องดื่ม กลุ่มข้าวและพืชไร่ และกลุ่มสัตว์ จากผลการศึกษา พบว่า ในปี พ.ศ. 2557 ผู้บริโภคมีความต้องการสินค้าเกษตรในปริมาณมาก บ่งบอกถึงศักยภาพในการทำตลาดในแต่ละกลุ่มสินค้าเหล่านี้ คือ (1) กลุ่มพืชผัก ได้แก่ มะเขือเทศห่อ (9,232 กิโลกรัม) พริกขี้หนู (8,117 กิโลกรัม) กะหล่ำปลี (7,749 กิโลกรัม) ผักกาดขาวปลี (6,357 กิโลกรัม) เบบี้ฮ่องเต้ (6,169 กิโลกรัม) และยอดมะระหวาน (5,241 กิโลกรัม) (2) กลุ่มไม้ผลและไม้ยืนต้น ได้แก่ พลัม/เชอร์รี่ (90,058 กิโลกรัม) พลับ (5,038 กิโลกรัม) สตรอเบอร์รี่ (150 กิโลกรัม) และเสาวรสหวาน (17 กิโลกรัม) (3) กลุ่มกาแฟและเครื่องดื่ม ได้แก่ กาแฟอราบิก้า (กะลา) (21,060 กิโลกรัม) (4) กลุ่มข้าวและพืชไร่ ได้แก่ ข้าวดอย (31,635 กิโลกรัม) และขิง (3,180 กิโลกรัม) และ (5) กลุ่มสัตว์ ได้แก่ ไก่ดำ (5,467.5 กิโลกรัม) และหมูดำ (182,000 กิโลกรัม) ทั้งนี้ตลาดของสินค้าเกษตรที่ผลิตภายนอกชุมชนที่จำหน่ายหลักในพื้นที่ขยายผลโครงการหลวงแม่สลองที่เป็นคู่แข่ง ได้แก่ ตลาดเทอดไท ตลาดป่าซาง ตลาดแม่สาย ตลาดแม่จันและตลาดบ้านเด่น ส่วนตลาดนอกชุมชนที่สามารถผลิตร่วมกันกับเกษตรกรในพื้นที่ คือ ตลาดโครงการหลวง ได้แก่ เบบี้ออส พิลเลย์ และเบบี้ฮ่องเต้ นอกจากนี้ยังมีตลาดข้าวทั้งข้าวหอมมะลิและข้าวดอยในอำเภอฝางและอำเภอแม่เมาะ ผลการศึกษาศักยภาพการผลิตของสินค้าเกษตรพบว่า สินค้าเกษตรทั้ง 5 กลุ่ม มีศักยภาพที่แตกต่างกัน โดยพบว่าในปี พ.ศ. 2557 กลุ่มพืชผักที่มีศักยภาพในการผลิตสูงสุดคือ เบบี้ออส รองลงมาคือ เบบี้ฮ่องเต้ พิลเลย์ ผักเลน มะเขือเทศเนื้อ คะน้า ยอดมะระหวาน มะเขือเทศห่อ ส่วนพริกขี้หนู กะหล่ำปลี และผักกาดขาวปลี ทำการผลิตเพียงเล็กน้อย กลุ่มไม้ผลและไม้ยืนต้น มีศักยภาพการผลิตสูงสุด คือ พลัม/เชอร์รี่ พลับ ลิ้นจี่ สตรอเบอร์รี่ ห่อ ส่วนเสาวรสหวานผลิตได้เพียงเล็กน้อย

กลุ่มกาแฟและเครื่องดื่มที่มีศักยภาพในการผลิตสูงสุดคือ กาแฟอาราบิก้า (กะลา) กลุ่มข้าวและพืชไร่มีศักยภาพการผลิตสูงสุดคือ ข้าวตอยและชิง ส่วนกลุ่มสัตว์มีศักยภาพการผลิตสูงสุดคือ หมูดำ หมูหลุม และไก่ดำ

ผลการศึกษาโอกาสทางการตลาดของสินค้าเกษตรทั้งภายในและภายนอกชุมชน พบว่า สินค้าเกษตรทั้ง 5 กลุ่ม มีช่องทางการตลาด 8 ช่องทาง ได้แก่ (1) ผู้บริโภคในชุมชน (2) ผู้บริโภคนอกชุมชน (3) พ่อค้าคนกลาง (4) ร้านค้าในชุมชน (5) ร้านอาหาร/โรงแรมในชุมชน (6) ร้านค้านอกชุมชน (7) รถเร่ และ (8) โครงการหลวง โดยสินค้าเกษตรในแต่ละกลุ่ม มีช่องทางการตลาดที่แตกต่างกันตามกลุ่มผู้บริโภค เพื่อกำหนดแนวทางในการสร้างโอกาสทางการตลาดและช่องทางการจัดจำหน่ายของสินค้าเกษตรในพื้นที่ โครงการขยายผลโครงการหลวงแม่สลอง ดังนี้ 1) กลุ่มพืชผัก พบว่า มะเขือเทศห่อ เบบี้ฮ่องเต้ กะหล่ำปลี ผักกาดขาวปลี และยอดมะระหวาน มีโอกาสทางการตลาดสูงในการจำหน่ายให้กับผู้ประกอบการโรงแรมและร้านอาหาร ทั้งในและนอกชุมชนเพื่อทดแทนการนำเข้าจากนอกชุมชนสูงถึง 60 – 80 เปอร์เซ็นต์ ส่วนพริกชี้หนู มีโอกาสในการตลาดที่สูงมากในการผลิตในชุมชนและเกือบทั้งหมดนำเข้าจากนอกชุมชน 2) กลุ่มผลไม้และไม้ยืนต้น พบว่า พลัม/เชอร์รี่ มีโอกาสทางการตลาดในการจำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลางทั้งในและนอกชุมชนได้มาก เพราะกำลังการผลิตในปัจจุบันพบได้เพียง 6 เปอร์เซ็นต์ ของผลผลิตของชุมชน ส่วนสตอเบอรี่มีโอกาสด้านการตลาดที่สูงในการจำหน่ายให้กับผู้บริโภคในชุมชน โดยเฉพาะนักท่องเที่ยว ส่วนพลับสามารถทำการตลาดผ่านพ่อค้าคนกลางได้สูงที่สุดถึง 99 เปอร์เซ็นต์ 3) กลุ่มกาแฟและเครื่องดื่ม พบว่า กาแฟอาราบิก้ามีศักยภาพสูงที่สุดในการจำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลางทั้งในและนอกชุมชนสูงถึง 50 เปอร์เซ็นต์ 4) กลุ่มข้าวและพืชไร่ พบว่า ข้าวตอยมีศักยภาพสูงที่สุดในการจำหน่ายให้กับผู้บริโภคนอกชุมชนสูงถึง 90 เปอร์เซ็นต์ ส่วนข้าวหอมมะลิควรสร้างโอกาสให้กับสินค้าที่ผลิตร่วมกับตลาดในอำเภอฝางและอำเภอแม่เมาะ ส่วนชิงสามารถทำการผลิตให้กับผู้ประกอบการ โรงแรมและวิลล่า ได้สูงสุด 50 เปอร์เซ็นต์ สามารถทดแทนชิงจากนอกชุมชนได้อีกเท่าตัว และ 5) กลุ่มสัตว์ พบว่า ไก่ดำมีศักยภาพสูงที่สุดในการจำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลางสูงถึง 90 เปอร์เซ็นต์ และสามารถทดแทนไก่จากนอกชุมชนได้อีกเท่าตัว

2. การศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่ขยายผลโครงการหลวงแม่สลอง การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพและการเปลี่ยนแปลงขององค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์และศึกษาวิถีการดำรงชีพและเศรษฐกิจท้องถิ่นของชุมชนชาติพันธุ์ในโครงการขยายผลโครงการหลวงแม่สลอง พบว่า สถานภาพขององค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตของชุมชน ในแต่ละชาติพันธุ์นั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงจากโครงสร้างทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในพื้นที่ไปเป็นสังคมเมือง ส่วนระบบความสัมพันธ์ทางสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามพื้นที่ดินทำการเกษตร ความต้องการสัญชาติและความเป็นจีน ส่วนวิถีการดำรงชีพ วิถีการผลิตและสภาพเศรษฐกิจท้องถิ่นของชุมชนชาติพันธุ์ในโครงการขยายผลโครงการหลวงแม่สลอง พบว่า วงจรการผลิตและการกระจายสินค้าในพื้นที่มีการพึ่งพาตนเองในการสร้างตลาดและสร้างความต้องการในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากพื้นที่นี้มีอัตลักษณ์เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ผลผลิตที่สำคัญ

1. ข้อมูลการผลิตสินค้าเกษตร ทั้ง 5 กลุ่ม ได้แก่ พืชผัก ไม้ผล กาแฟ ข้าว และ สัตว์ ในแต่ละช่วงเวลารายปี
2. รายงานผลการศึกษาคำความต้องการสินค้าเกษตรของชุมชน 5 กลุ่ม ได้แก่ พืชผัก ไม้ผล กาแฟ ข้าว และ สัตว์ ในแต่ละช่วงเวลารายปี
3. ผลการวิเคราะห์ จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค ของการผลิตและการตลาดสินค้าเกษตรในพื้นที่ของสินค้าเกษตร 5 กลุ่ม ได้แก่ พืชผัก ไม้ผล กาแฟ ข้าว และ สัตว์

4. ผลการวิเคราะห์ช่องทางการตลาดสินค้าเกษตรทั้งภายในและภายนอกชุมชน
5. ข้อมูลลักษณะทางกายภาพ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สภาพเศรษฐกิจท้องถิ่น สภาพสังคม วัฒนธรรมประเพณี และองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของ 8 ชาติพันธุ์ ในพื้นที่ขยายผลโครงการหลวงแม่สลอง
6. ข้อเสนอเชิงนโยบายด้านการพัฒนาชุมชนในโครงการขยายผลโครงการหลวงแม่สลอง

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. แนวทางในการสร้างโอกาสทางการตลาดและช่องทางในการจัดจำหน่ายของสินค้าเกษตรกลุ่มพืชผัก พบว่า พืชที่ควรส่งเสริม คือ มะเขือเทศ ท่อ เบบี้ฮ่องเต้ กะหล่ำปลี ผักกาดขาวปลี และยอดมะระหวาน มีโอกาสทางการตลาดสูงในการจำหน่ายให้กับผู้ประกอบการโรงแรมและร้านอาหาร ทั้งในและนอกชุมชนเพื่อทดแทนการนำเข้ามะเขือเทศจากนอกชุมชนสูงถึง 60-80 เปอร์เซ็นต์ ตามลำดับ ส่วนพริกชี้หนู มีโอกาสในการตลาดที่สูงมากในการผลิตในชุมชนและเกือบทั้งหมดนำเข้าจากนอกชุมชน
2. แนวทางในการสร้างโอกาสทางการตลาดและช่องทางในการจัดจำหน่ายของไม้ผลและไม้ยืนต้น พบว่า พืชที่ควรส่งเสริม คือ พลับ/เชอร์รี่ มีโอกาสทางการตลาดในการจำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลางทั้งในและนอกชุมชนได้มาก สตรอเบอร์รี่มีโอกาสทางการตลาดที่สูงในการจำหน่ายให้กับผู้บริโภคในชุมชน โดยเฉพาะนักท่องเที่ยว ส่วนพลับป่าสามารถทำการตลาดผ่านพ่อค้าคนกลางได้สูงสุดถึง 99 เปอร์เซ็นต์
3. แนวทางในการสร้างโอกาสทางการตลาดและช่องทางในการจัดจำหน่ายของของกาแฟและเครื่องดื่ม พบว่า กาแฟอราบิกามีศักยภาพสูงสุดในการจำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลางทั้งในและนอกชุมชนสูงถึง 50 เปอร์เซ็นต์
4. แนวทางในการสร้างโอกาสทางการตลาดและช่องทางในการจัดจำหน่ายของของข้าวและพืชไร่ พบว่า ข้าวดอยมีศักยภาพสูงสุดในการจำหน่ายให้กับผู้บริโภคนอกชุมชนสูงถึง 90 เปอร์เซ็นต์ ส่วนข้าวหอมมะลิควรสร้างโอกาสให้กับสินค้าที่ผลิตร่วมกับตลาดในอำเภอฝางและอำเภอแม่เมาะ ส่วนชิงสามารถทำการผลิตให้กับผู้ประกอบการ ได้สูงสุด 50 เปอร์เซ็นต์ สามารถทดแทนชิงจากนอกชุมชนได้อีกเท่าตัว
5. แนวทางในการสร้างโอกาสทางการตลาดและช่องทางในการจัดจำหน่ายของสัตว์ พบว่า ไก่ดำมีศักยภาพสูงสุดในการจำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลางสูงถึง 90 เปอร์เซ็นต์ และสามารถทดแทนไก่ดำจากนอกชุมชนได้อีกเท่าตัว
6. ในปี พ.ศ. 2553 พื้นที่ศึกษาได้ถูกโอนจากที่ดินใช้ประโยชน์ทางการทหารมายังกรมป่าไม้ ซึ่งพื้นที่ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย พบว่าภูมิปัญญาและองค์ความรู้ที่เปลี่ยนแปลงนั้นก็เพื่อให้ระบบของโครงสร้างของพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีวงจรการผลิตและการบริโภคเบ็ดเสร็จในพื้นที่และสามารถทำการค้าต่างประเทศได้ โดยแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีระบบความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ผ่านสถาบันทางสังคม คือ ตลาด การเมือง ศาสนา และเครือญาติ งานวิจัยนี้ได้สร้างความรู้ที่ส่งผลต่อปัจจัยความสำเร็จในพื้นที่ คือด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสุนทรียภาพ ด้านหน่วยวิเคราะห์และการจัดการ ด้านภูมิปัญญาวิถีวัฒนธรรม โดยให้การท่องเที่ยวเป็นตัวขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนา
7. ดอยแม่สลองสามารถสร้างรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีการสร้างอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ในสินค้าเกษตร ที่มีความแตกต่าง ปลอดภัยและดีต่อสุขภาพ เพื่อให้เกิดความต้องการแก่นักท่องเที่ยว ดังนั้น การผลักดันให้เกิดการเกษตรที่มีคุณภาพ ปลอดภัยและดีต่อสุขภาพ ก็จะทำให้เกิดขึ้นได้ในพื้นที่ การให้การท่องเที่ยวเพื่อผลักดันการพัฒนานี้เป็นสิ่งสำคัญเพื่อให้เกิดวงจรการผลิต ที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

8. การสร้างการเกษตรให้กลายเป็นสถาบัน ด้วยการสร้างให้สินค้าเหล่านั้นได้รับการยอมรับในระดับต่างๆ เช่น การนำไปประกวดผลิตผลทางการเกษตรทั้งระดับชาติ และระดับนานาชาติ รวมถึงการสร้างสมาคมทางการค้า สมาคมทางการเกษตรที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายระหว่างประเทศ ซึ่งดอยแม่สลองมีความได้เปรียบที่สามารถเชื่อมโยงกับเครือข่ายต่างประเทศได้ผ่านทางจีนแผ่นดินใหญ่และไต้หวัน

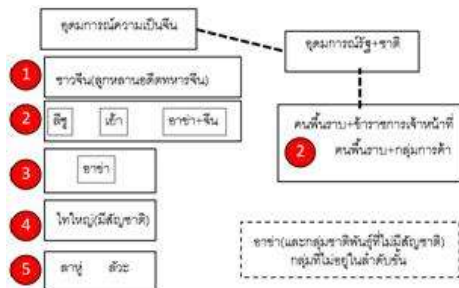
ภาพที่ 39 การศึกษาความต้องการสินค้าเกษตรของชุมชน

(ก) วิธีการผลิตแบบเกษตรกรรมแบบยังชีพ

(ข) ชาวเผ่าลีซอในหมู่บ้านเฮโก ซึ่งตั้งถิ่นฐานมาก่อนอดีตทหารจีนคณะชาติจะย้ายมาอยู่บนดอยแม่สลอง

(ค) ลำดับชั้นในโครงสร้างทางสังคมของพื้นที่ขยายผลโครงการหลวงแม่สลอง

(ง) ระบบความสัมพันธ์ทางการผลิตในพื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวงแม่สลอง

ภาพการศึกษาของค้ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่ขยายผลโครงการหลวงแม่สลอง